

Guimerà: home símbol

Xavier Albertí i Albert Arribas

FONT: ALBERTÍ, X., ARRIBAS, A., Guimerà: home símbol, Edicions 62, 2016..

DELS MARGES AL CENTRE

Els treballs biogràfics sobre Guimerà presenten distorsions i llacunes en el retrat de la intimitat, però tanmateix ens ofereixen dades molt precises sobre altres aspectes que també són d'una enorme rellevància. [...]

La qüestió més significativa en aquest sentit va ser descoberta per Miracle a través d'una primmirada investigació de partides de bateig i matrimoni, amb què es va corregir l'error que trobem en els primers estudiosos respecte a l'any de naixement —originat per les informacions falses escampades pel mateix Guimerà— i així es va posar de manifest un dels principals factors de tensió que travessen aquesta personalitat des de la tendra infància: la condició de fill bord, que ell es va esforçar a amagar al llarg de tota la vida.

Els pares del nostre autor, en efecte, van viure en concubinat mentre residien a l'illa de Tenerife. Només van sentir la necessitat d'unir-se en sant matrimoni un cop traslladats a Catalunya amb els seus fills, quan els familiars del Vendrell els comminarien ferventment a regularitzar la situació legal de l'Ànkel i el Kúlio —tal com eren coneguts al poble els dos germans, ja que en aquella època una bona part dels catalanoparlants mostraven serioses dificultats a l'hora de pronunciar la jota castellana, que sovint substituïen pel so d'una «k».

Agustí Guimerà i Margarita Jorge es van haver d'instal·lar a Barcelona fins tenir restablert el bon ordre familiar i, després d'un considerable tràfic de cartes i paperassa legal, van aconseguir desprendre's d'aquella banda de bastardia que tanmateix devia deixar una forta empremta emocional en el seu fill de nou anys, si ens atenem als

nombrosos personatges de Guimerà que comparteixen aquest estat de paralegalitat tan pernicios segons el conservadorisme de la Catalunya decimonònica.

Josep Miracle també va subratllar un altre aspecte de marginació social rellevant en relació a la infància de Guimerà, i que en certa manera ja hem apuntat amb l'anècdota fonètica: el nul domini inicial de l'idioma parlat pels seus camarades de primera joventut al Vendrell, els quals acabarien tenint un paper molt actiu en la formació lingüística del futur pare de la pàtria.

[...]

Ens equivocariem si pretenguéssim reduir l'obra de Guimerà a un enfrontament entre individualitats marginades i societats opressores, o si —d'acord amb les paraules de Dalí a l'Ateneu— la volguéssim llegir en clau de dobles morals desitjades o imposades.

Els conflictes que trasbalsen els caràcters guimeranians mostren sovint una tendència dialèctica, tal com va assenyalar Fàbregas al seu assaig, però en realitat la majoria de conflictes tenen com a principal camp de batalla les paradoxes que sacsegen l'interior de les consciències. Encara que pugui semblar que els plantejaments argumentals del creador de *Mar i Cel* funcionen sobre el tradicional esquema «protagonista – antagonista», en general la violència soferta pels personatges té molt més a veure amb la seva acceptació de determinats marcs mentals problemàtics —poder social, autoritat paterna o econòmica, credo religiós, moral, patrons amorosos predefinits— i en canvi sembla tenir molt menys a veure amb els conflictes veritablement externs que hagin estat generats per la resta de figures dramàtiques, o per la realitat sociocultural mateixa.

L'entorn o l'activitat dels altres personatges, en tot cas, poden ser responsables de les rigideses ideològiques que tenallen els personatges, i que sovint entren en crisi a través d'un gest de violència sexual amb què la consciència és alliberada quan s'esberla el quadre d'estabilitat que la dominava. D'aquest gest «sacrificial», en sorgeix aleshores una contraimatge irreprimitible que acabarà per fer trontollar l'ordre intern dels personatges, i els abocarà generalment a la catàstrofe.

[...]

Els principals conflictes de les obres de Guimerà estan directament relacionats amb la construcció problemàtica d'un «jo» que es revela contradictori —normalment des de la dualitat— a pesar de l'elevat grau d'obsessió que tendeixen a manifestar els personatges en la seva voluntat de dominar aquestes tensions irresolubles.

La impactant projecció internacional de Guimerà s'explica sens dubte gràcies a aquesta sensibilitat temàtica, que connecta la producció del nostre dramaturg amb les múltiples manifestacions que prepararan el camí cap a una nova mitologia contemporània, la qual trobarà en les teories de Freud la seva epistemologia més influent i comptarà entre els principals referents literaris amb les obres ineludibles de Fernando Pessoa, Marcel Proust, James Joyce o Virginia Woolf, iniciades totes durant el mateix tombant de segle.

Potser val la pena recordar també que precisament la teoria psicoanalítica de Freud —formulada per primera vegada l'any 1896— té un clar antecedent en aquell mite modern inventat per Robert Louis Stevenson a *El cas misteriós del Dr. Jekyll i Mr. Hyde*, que va publicar-se per primer cop el 1886. És a dir: tot just set anys després de la primera obra de Guimerà, i només sis anys abans de la seva tragèdia *L'ànima morta*, on se'ns presenta un rei incapaç de governar perquè un germà bord li administra secretament una mena de verí que provoca en ell un caràcter monstuós, el qual només sembla possible de guarir gràcies a l'amor que li portarà la seva futura esposa, la qual serà oferta en sacrifici sexual per tal de redimir tot el regne.

No hi ha dubte que els textos de Guimerà es troben fortament arrelats al context social català, però alhora resulta evident que des del moment en què creuen les fronteres també participen de la construcció del nou imaginari occidental, tant si ho fan amb la seva forma teatral, a través de les tournées de cèlebres actors espanyols i italians, com si són reconvertits en llibrets operístics o en guions cinematogràfics per a grans directors d'aquest incipient monopoli de les polítiques culturals que serà el setè art — amb noms de la talla de Cecile B. DeMille, que entre la Primera i la Segona Guerra

Mundial esdevindria un gran referent en la nova sensibilitat mesocràtica i melodramàtica del cinema de Hollywood, i acabaria signant el colossal èxit d'Els deu manaments; o Leni Riefensthal, que als anys trenta es convertiria en la principal cineasta del règim nazi, i durant la Segona Guerra Mundial treballaria en un film basat en l'òpera d'Eugen Albert sobre Terra baixa, que s'estrenaria finalment l'any 1954 i seria protagonitzat per Bernhard Minetti, l'actor a qui una vintena d'anys més tard Thomas Bernhard dedicaria el seu Minetti, un retrat de l'artista vell. [...]

Això no resta importància a la mitologia autòctona que trobem en l'univers guimeranià. Ben al contrari: el pare de Manelic dirigirà totes les seves forces a construir la moderna idea de Catalunya, i aconseguirà esdevenir-ne un dels principals artífexs. De fet, podríem dir que els conflictes identitaris que configuren la seva persona seran sublimats d'una manera prodigiosament creativa a través de l'escriptura teatral i de l'articulació nacional. [...]

Potser la resposta de Guimerà davant les angoixes del jo se'ns pot presentar «caduca» per l'ús de formes poc innovadores o trencadores en un context literari on s'estan produint grans canvis de paradigma estilístics; potser fins i tot ens pot semblar «perillosa» en relació amb altres contemporanis il·lustres que s'atreviran a posar en crisi la fe en la percepció objectiva del món, perquè ell en canvi s'encaminarà cap a l'exaltació d'uns ideals d'ordre social i d'esforç individual que —si bé enlluernarien els impulsors del Noucentisme— no trigarien gaire a manifestar el seu potencial més devastador en àmbits de poder dotats amb una capacitat d'acció política real, com ara els règims italians i alemanys dels anys vint i trenta.¹

Però no per això hem d'ignorar que la resposta de Guimerà també és d'una modernitat ètica radical. La seva actitud és sempre més constructiva, que no pas nostàlgica; més conscient de la pròpia responsabilitat, que no pas víctima de la pròpia marginació. A les angoixes del jo, Guimerà sempre hi contraposa una ferma «voluntat de ser», que a pesar de saber-se condemnada al fracàs no defuig mai la lluita, encara que aquesta es

¹ Vegeu COMADIRA, Narcís. Forma i prejudici. Papers sobre el Noucentisme. Barcelona: Empúries, 2006.

desenvolupi dins dels paràmetres preestablerts —que sovint reforça de manera icònica— i per això estigui doblement condemnada a fracassar.

No podem permetre'ns el luxe d'ignorar l'impressionant univers engendrat per Àngel Guimerà; una herència que, a través dels seus marmessors més directes o indirectes, ha arribat a convertir aquella voluntat de ser en un miratge de falses responsabilitats, en una càrrega tan feixuga com indeterminada sobre la nostra manera de relacionar-nos amb la llengua, la tradició —i les tradicions—, la cultura. La societat catalana encara és filla dels marcs mentals bastits per aquest gran home de teatre, i per tant tots nosaltres també som fills de les seves principals contradiccions.